

XV. YÜZYIL TÜRKÇE TIP KİTABI YÂDİGÂR-I İBN-İ ŞERİF' TE “RAHMİN AŞAĞI İNİP KAPANMASI” HASTALIĞI ve BU HASTALIĞA MODERN TIP AÇISINDAN BİR BAKIŞ

A View to “The Falling Down and the Closure of Uterus” in Yâdigâr İbn-i Şerîf

Elif Gültekin ¹, Rabia Zehra Bakar ²

¹ Araştırma Görevlisi Doktor, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

² Tıpta Uzmanlık Öğrencisi Doktor, İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği

ÖZ

Giriş ve Amaç: Çalışmamızın amacı, Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf adlı eserde, “avretler hastalığındandır” başlığı altında yer alan “rahmin aşağı inip kapanması” hastalığını incelemek, günümüz tıbbında “rahim sarkması” olarak isimlendirilen hastalık ile olan benzerliklerini ele almak ve her iki hastalığı tedavileri açısından mukayese etmektir. **Yöntem ve Gereç:** Çalışmanın kaynağını Sayın Prof. Dr. Ayten Altıntaş’ın editörlüğünde günümüz Türkçesine çevrilerek hazırlanmış Yâdigâr-ı İbn Şerîf isimli kitabın ilgili kısımları oluşturmaktadır. **Bulgular:** Yâdigâr’daki “rahmin aşağı inip kapanması” hastalığının bugünkü tıp bilgilerine göre “pelvik organ prolapsusu” olarak isimlendirilen hastalık ile aralarındaki benzerlikler tespit edilmiş, tedavi yaklaşımlarında ise farklılıklar olduğu görülmüştür. **Tartışma:** Hastalıklara tedavi umudu olacak her ihtimalin değerlendirilmesi, hem tıbbın amacı olan insanlara yardım etmek görevine, hem de bilimin ilerlemesine katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, çalışmamız kapsamında ele aldığımız hastalığın, ortaya konulan veriler doğrultusunda, daha basit ve etkili bir tedavi ihtimalinin bulunması dikkate değerdir.

Anahtar Kelimeler: Yâdigâr, İbn-i Şerîf, Rahim Sarkması

ABSTRACT

Aim: The aim of this study to examine the resemblances of İbn-i Şerîf about “the falling down and the closure of uterus” which is written in Yâdigâr under the headline of “Genital Illnesses” and the “prolapse of uterus” of today’s medicine, and to compare their therapies.

Material and Methods: The chapters of Yâdigâr-ı İbn Şerîf were studied from the book published in today’s Turkish by Prof. Dr. Ayten Altıntaş.

Results: With this study, the resemblances between the two illnesses were determined. It has been seen, that the therapy aspects of them are difficult.

Discussion: It is important to consider all of treatment chance. In this wise it can be possible to contribute to progress of science and to have better chance to be helpful. In this context it is considerable, that the illness, which is handled in this study, has a simpler therapy chance.

Key Words: Yâdigâr, İbn-i Şerîf, Prolapse of Uterus

GİRİŞ ve AMAÇ

Modern bilim ve tıp anlayışının gelişmesinden önce yazılmış olan tıp kitapları, kaleme alındıkları dönemin tıp anlayışını ve tıbbi uygulamalarını yansıtmaları bakımından son derece önemlidirler. Geçmiş dönemlere ait tıp kitaplarının incelenmesi, tıbbi bilginin tarihi gelişimini görebilmemiz açısından bizlere faydalı bilgiler sunmaktadır.

Tabib İbn-i Şerif'in kaleme aldığı *Yadigâr* isimli eser de 15. yüzyılın önemli tıp kitaplarından bir tanesidir. Günümüzde dahi pek çok nüshasına sahip olduğumuz bu eserin, yazıldığı dönemde sıkça başvuru olan bir kitap olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmamızın amacı, *Yadigâr-ı İbn-i Şerif* adlı eserde, "avretler hastalığındandır" başlığı altında yer alan "rahmin aşağı inip kapanması" hastalığını incelemek, günümüz tıbbında "rahim sarkması" olarak isimlendirilen hastalık ile olan benzerliklerini ele almak ve her iki hastalığı tedavileri açısından mukayese etmektir.

YÖNTEM ve GEREÇ

Çalışmanın hazırlanmasında, Sayın Prof. Dr. Ayten Altıntaş'ın editörlüğünde hazırlanan, Latin harflerine çevrilmiş ve günümüz Türkçesine sadeleştirilmiş *Yadigâr*'ın ilgili kısımlarından faydalanılmıştır.

BULGULAR

İbn-i Şerif tıp meselelerini ele aldığı kitabının yirmi dokuzuncu bâbını "avretler hastalığı ve hayz kanı çokluğu" olarak isimlendirmiş, bu kısımda kadınlara mahsus hastalıkları ele almıştır. Bu başlık altında bahsi geçen konular; "hayz kanı çokluğu, hayz kanı tutulup gelmemesi, vercâ, ihtinâk-ı rahm, rahmin aşağı inip kapanması, zahmetli doğum, oğlan doğuran kadının sütü sarı ve yaramaz olması, sütün memede bağlanması ve kesilmesi, memenin şişmesi ve büyük olması, memenin katı ve yumru yumru olması" durumlarıdır.¹

"Rahmin aşağı inip kapanması" hastalığını, yani rahmin sarkarak vajina yoluna inmesi durumunu İbn-i Şerif kitabında şöyle tarif eder: '(212a) Bir 'illet dahi olur rahim aşaga iner şöyle kim yol tutulur cimâ olunmaz fitk sûretlü iner ferç yolu tutulu hatun kişinin hâli zâ'if olur'. Ardından tedavisini şöyle açıklar: '(212a) ilâç bir otçagız vardır bayırlarda ve taşlu yerlerde biter elbette taşlu ve kayalu yerlerde biter yire yayularak biter incecik budakları olur fıstıkî renk söbice ve uzunca yaprakları olur küçürek çâdır çiçegi gib çiçegi olur ve uçları sertiz olmaz değirmice olmaz tutucarak olur kayalar arasında biter ol otçagızı ay eskisinde köküyle çıkaralar üç dib veyâ dört dib budagıyla ve yapragıyla kayadalar ve ayaza koyalar üç def'a aç karnına içeler ol 'illetden halâs ola eger saklamalu olsalar veyâ bir yerden bir yere iletmelü olsalar ol otçagızı elbette ay eskisinde (212b) çıkaralar tâ kim menfa'at hasil ola biz tecrübede şöyle bulduk ay yenisinde fâ'ide olmaz elbette ay eskisinde olur yirmi yıllığın ol otçagızla giderdik tanrı te'âlanın izniyle ol otçagız tagda ve bayırlarda ve kayalar arasında biter ve güneşe karşı biter çadır çiçegi olur güneşde açılır ve güneş batacak yumulur degirmice degirmice ve ucı sivrice tohumları olur kişnîc kadarınca lakin kişnîc degirmi olur ve bunun ucı sivrice olur ve bu 'illet hayli müşkilce illetdir degme tabîb ilâç idemez andan ötüri bu otçagızı bu kadar vasf etdük tâ kim bu kitâb bir azizin eline giricek başed ki ol otçagızı bulub bir dermdende ilâç ide şifâ hâsil ola zirâ kitâblarda olan meşhur edviyelerden degildir ve hâsiyyet dahi gerçektir mücerredir hiç hilâf etmez ba'zı hatun kişiye biz ay eskisinde çıkarub üç gün bir biri ardınca içmekle fâ'ide itdi ve ba'zısına üç ayda üç kez ya'ni üçer kez içmekle fâ'ide itdi".¹

Günümüz tıbbi bilgilerine göre rahim sarkması olarak isimlendirilen hastalığın ileri evrelerinde görülen, rahmin vajina ağzına kadar inerek cinsel işlev bozukluğuna sebep olması durumunun İbn-i Şerif tarafından tarif edildiğini görmekteyiz. Pelvik organ prolapsusu olarak adlandırılan bu evrenin günümüzde tedavisinin esasını cerrahi müdahaleler oluşturmaktadır. Ancak hafif derecede prolapsusu olan, fertilitasını korumak isteyen, cerrahi müdahalenin uygun olmadığı ya da cerrahi müdahaleyi istemeyen hastalarda konservatif tedavi ve mekanik araçlarla tedavi yöntemleri de seçenek olarak sunulmaktadır. Pelvik organ prolapsuslarının mekanik tedavisinde pessier adı verilen, vajinaya yerleştirilerek sarkan organı yerine iterek orada kalmasını sağlayan araçlar kullanılmaktadır.

Ancak pesserlerin düşme ve irritasyona neden olma riski mevcuttur ve düzenli kullanımları ile prolapsusun ilerlemesinin önlenmesine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Konservatif tedavi yöntemleri hastalığı tedavi etmekten ziyade prolapsus derecesinin artmasını engellemek ve semptomların şiddetini azaltmaya yöneliktir. Hastaların batın içi basıncı arttırıcı eylemlerden uzak durması, obezite mevcut ise kilo vermesi, kronik kabızlıktan korunması önerilerek yaşam tarzı değişikliğine gidilir ve pelvik tabanı güçlendirecek egzersizlerle tedavi desteklenir.^{3,6}

Cerrahi tedavi yöntemlerinde ise primer hedef mevcut semptomları gidermek ve cinsel fonksiyonu sağlayacak şekilde vajinal anatomiye yeniden yapılandırılmaktır. Bu amaçla abdominal, vajinal ve laparoskopik yöntemler kullanılabilir. Cerrahi süreç belirlenirken hastalığın tipi ve derecesi, hastanın cinsel fonksiyonunun korunmasını isteyip istememesi, karında bir ek hastalığın varlığı göz önünde tutulur.^{3,6}

TARTIŞMA

Yadigâr'daki bilgiler ile günümüz tıbbi bilgileri incelendiğinde iki husus özellikle dikkat çekmektedir. Birincisi; günümüzde rahim sarkması olarak isimlendirilen hastalık dört evreye ayrılmakta ve rahmin vajina ağzına kadar inerek cinsel işlev bozukluğuna sebep olduğu evre bu hastalığın dördüncü ve son evresi olarak kabul edilmektedir.⁶ Yadigâr'da rahim sarkmasının daha erken evrelerinden bahsedilmeyip sadece son evreden söz edilmiş olması, en ileri evreye kadar, yani cinsel işlev bozukluğu ortaya çıkana kadar, kadınların hekim yardımına başvurmadıklarını düşündürmektedir.

İkinci olarak; rahim sarkmasının günümüzdeki tedavisinin medikal bir uygulama içermemesine karşılık, Yâdigâr'da bahsedilen bir ot ile hastalığın kesin olarak tedavi edildiğinin yer alması oldukça ilgi çekicidir. Bugün rahim sarkmasının tedavisinde önerilen yöntemler kesin bir çözüm sunmamakta ve çoğu kez tıbbi müdahalelerin arkasından başka fonksiyon kayıpları da ortaya çıkmaktadır. Oysa İbn-i Şerif bu ot ile tedaviyi pek çok hastada uyguladığını, uzun yıllardır bu hastalıktan muzdarib olanlarda dahi başarıya ulaştığını bildirmektedir.

SONUÇ

Hastaların derdine derman olma ihtimali olan her hususun, bilim süzgecinden geçirilerek değerlendirilmeyi hak ettiğine inanmaktayız. Günümüzde, yaşam kalitesini son derece olumsuz etkileyen ve etkin bir tedavisi ne yazık ki bulunmayan bu hastalıkta, uygulaması kolay ve başarılı sonuçlar alınabilecek bir tedaviyi mümkün kılabilmenin, hastalara sağlayacağı faydanın yanında, bilime de önemli bir katkısının olacağı muhakkaktır.² Bu nedenle böyle bir tedavinin günümüzde denenmeyi hak ettiğini düşünmekteyiz.

Öncelikle bahsedilen otun tespiti meselesi önem arz etmektedir.⁴ Çalışmamızın kaynağını teşkil eden, Yadigâr'ın günümüz Türkçesine aktarılmasıyla hazırlanmış olan kitapta, otun tarifi mevcut olmakla beraber tam ismi yer almamaktadır. Bu kitap hazırlanırken faydalanılan Yadigâr nüshasında otun isminin verilmemiş olması mümkündür. Ancak Yadigâr'ın pek çok kütüphanede farklı nüshaları bulunmaktadır. Bu nüshalardan birinde otun isminin yer alması da muhtemeldir. Eğer Yadigâr'ın başka nüshaları incelenecek olursa ot ile ilgili daha detaylı bilgilere ulaşılabileceği kanaatindeyiz. Bu bitkinin ismine doğrudan ulaşmanın mümkün olmaması durumunda, eserde tarif edilen morfolojik özellikleri ve etki mekanizması doğrultusunda, tıp tarihi kaynaklarımızda yapılacak sistemli tarama ve incelemelerin bitkinin tespitine yardımcı olması muhtemeldir. Bitkinin tespitinin ardından, laboratuvar çalışmalarıyla etki mekanizmalarının anlaşılması ve tedavi ediciliğinin incelenmesi ise bir sonraki adım olacaktır. Daha önce tıp tarihimize ait kaynakların sunduğu bilgilerin ışığında, son derece önemli bir ilaç keşfine imza atan Sayın Prof. Dr. Nil Sarı ve arkadaşlarının çalışması bu anlamda bize örnek olacak niteliktedir.^{4,5}

BİLGİ

Bu çalışma, 10-13 Haziran 2015 tarihlerinde Malatya'da gerçekleştirilen IX. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Altıntaş A (ed). 1. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr-ı İbn-i Şerif. Yerküre Kitaplığı. İstanbul. 2004.
2. Doğan H. Tıp Tarihinde Kullanılmış Olan Bitkisel Drogların Laboratuvar Öncesi ve Sonrası Hikayesi. Balkan Congress on the History of Ethic and Medicine, İstanbul, 11-13 October 2011, Vol.1, No.1, pp. 363-365.
3. Hadımlı A., Sevil Ü. Pelvik Relaksasyonda Alternatif Tedavi: Pesser. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi. 2007;9(2):16-24.
4. Sarı N. Türk Tıp Tarihinde Hindiba Türleri, Etkileri ve Günümüz Araştırmalarına Öneriler. The New History of Medicine Studies. 1998;(4):11-54.
5. Sarı N., Doğan H., Snyder JK. "Methods for treating neoplastic disorders". U.S. Patent NO. 5,663,196. 2 September 1997.
6. Tosunoğlu, D. 40 Yaş Üstü Kadınlarda Pelvik Organ Prolapsusu Sıklığı ve Hayat Kalitesi Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. 2010.